

ביאורים

בימים האחרונים עסקנו ב"סור מרע". למדנו כיצד ניתן לעקור את מידת העצלות מתוכנו. בשלב זה אנו בשלים לעבור לדרגה של "עשה טוב". לומדים היכן וכיצד ניתן לחזק את מידת הזריזות.

ישנם שני מצבים מועדים לפורענות: הראשון - לפני תחילת המעשה. לכולנו יש נטייה לדחות דברים. החשש הוא שבמקום דחייה זמנית, הם יידחו דחייה תמידית ולא ייעשו לעולם.

הרמח"ל מציין בפנינו שלש רמות של זריזות זו למעלה מזו.

א. הרמה הבסיסית, כשמגיעה לאדם מצוה שיש לה זמן קצוב כמו תפילה ונר שבת, יש להזדרז לעשותה כי אם לא יעשה אותה עכשיו שוב לא יוכל לקיימה.

ב. רמה גבוהה יותר היא זריזות במצוה שאין לה זמן מוגבל וניתן לקיימה גם אחר כך, אך מצוה זו הזדמנה לאדם בזמן מסוים כגון אדם שמצא אבידה. גם במצוה כזו יש צורך בזריזות שכן יש חשש שתידחה והאדם ישכח ממנה.

ג. הרמח"ל מלמד אותנו שיש דרגה עליונה. זריזות בעשייה של מצוה שרק עלה במחשבה לקיימה. אדם בדרגה זו שולט במחשבותיו. אף שהיה יכול להעביר את המחשבה הטובה מדעתו, הוא מתרכז בה ומיד מתרגם אותה למעשים. למעלה זו אנו שואפים.

מצב שני שבו יש צורך לנהוג בזריזות הוא אף לאחר תחילת עשיית המצוה. לא מספיק להתחיל לבצע, צריך גם לגמור! אם לא אזדרז לסיים את מה שהתחלתי, יש חשש שהמצוה לא תושלם על ידי לעולם. אך החיסרון אינו מתבטא רק בחוסר השלמת המצוה. המצוות שה' נתן לנו מביאות אותנו לשלמות מידותית ורוחנית. על כן, חיסרון בהשלמת מצוה, מהווה גם חיסרון במדרגה רוחנית נוספת שהייתי יכול להגיע אליה. מתוך העמקה בדרך קניין הזריזות, נוכל לבנות את קומתנו הרוחנית בצורה שלמה יותר.

הרחבות

• השתלמות האדם ושלמות המצוה

פי הזריזות היא מידת שלמות גדול. הרמח"ל ביאר, שהזריזות מביאה את האדם להשתלמות וקניית מדרגות חדשות.

מדברי המהר"ל מבואר שהזריזות משלימה גם את מעשה המצוה שעושה האדם 'ומדרגת' אותו, ומכאן זה מתעלה האדם במדרגתו: "שהזריזות במצוה, על ידי זה המצוה היא אלוהית לגמרי (רוחנית עליונה, ללא נטיות חומריות). ולא כן כאשר האדם עושה המצוה בעצלה, שהעצלה הוא מן הגוף ואין המצוה אלוהית, ולכך ראוי שיהיה האדם זוכה על ידי מצוה אלוהית לגמרי אל עולם הבא הנבדל מן הגוף" [נתיבות עולם, נתיב הזריזות ב].

• זריזות לעומת חיפזון

פיון שאחזו במצוה ימהר להשלים אותה. לימדנו הרמח"ל, שיש להזדרז בעשיית המצוה. האורחות צדיקים מסייג את צורך זה - "אף על פי שהזריזות טובה מאוד, ייזהר שלא ימהר בעבודתו יותר מדאי, כי הרוכב במהירות הוא קרוב מאוד להיכשל. וכן מי שהוא רץ במהירות, הוא נופל. ולא ייתכן לתקן מעשה בבהלה, אבל במתון יתקונו העניינים". אם-כן, מהי בכל זאת משמעותה של הזריזות הנדרשת? "שיהא ניעור לבו, ויקץ מחשבותיו, ויקלו אבריו למלאכתו, אך לא ימהר בשום ענין. ואל אלו העניינים צריכים חכמה גדולה, מתי ימהר ומתי יאחר" [ארחות צדיקים, שער הזריזות]. (ראה גם הרחבה - ביום הקודם)

פרק ז - בבאור חלקי הזריזות

חלקי הזריזות שנים, אחד קדם התחלת המעשה, ואחד אחרי כן.

חלק ראשון: אי
דחיית עשיית
המצוה

קדם התחלת המעשה הוא, שלא יחמיץ^א האדם את המצוה, אלא בהגיע זמנה, או בהזדמנה לפניו, או בעלותה במחשבתו, ימהר יחיש מעשהו לאחז בה ולעשות אותה ולא יניח זמן לזמן שיתרבה בינתיים, כי אין סכנה כספנותו, אשר הנה כל רגע שמתחדש ויכל להתחדש איזה עכוב למעשה הטוב.

ועל אמתת זה הדבר, העירונו זכרונם לברכה (בראשית רבה פרק עו, ב), בענין המלכת שלמה, שאמר דוד לבניהו (מלכים א' א, לג-לו), "והורדתם אתו אל גחון", וענה בניהו, "אמן פן יאמר ה'", אמרו זכרונם לברכה, "רבי פינחס בשם רבי חנן דצפורי, והלא כבר נאמר (דברי הימים א' כב, ט), "הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה"? אלא הרבה קטגורין^ב יעמדו מכאן ועד גיחון". על פן הזהירו זכרונם לברכה (עין מכלילתא שמות יב, ז), "ושמרתם את המצוות" - "מצוה הבאה לידי אל תחמיצנה". ואמרו (נזיר כג ע"ב), "לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שלפי שהקדימה בכירה לצעירה, זכתה וקדמה ארבעה דורות בישאל למלכות". ואמרו (פסחים ד ע"א), "זריזים מקדימים למצוות". וכן אמרו, (ברכות ו ע"ב), "לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה, ואפילו בשבת". ובמדורש אמרו (ויקרא רבה יא, ט), "הוא נהגנו על מות" (תהלים מה, טו), בזריזות, כאלו עולמותא^ג, כמה דאת אמר (שם סח, כו), 'בתוך עלמות תופפות'. כי הזריזות היא מידת שלמות גדולה אשר טבעו של האדם מונעה ממנו עתה, ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד-לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא יתברך יתנה לו שפרו חלף^ד מה שהשתדל אחריה בזמן עבודתו.

אף הזריזות אחר התחלת המעשה הוא, שכיון שאחזו במצוה ימהר להשלים אותה, ולא להקל מעליו, כמי שמתאנה להשליף מעליו משאו, אלא מיראתו פן לא יזכה לגמור אותה. ועל זה הרבו להזהיר זכרונם לברכה ואמרו (בראשית רבה פה, א), "כל המתחיל במצוה ואינו גומר אותה, קובר אשתו ובניו". ואמרו (עין שם וברש"י לדברים ח, א), "אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה". ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי כב, כט), "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב, בל יתיצב לפני חשפים". וחכמים זכרונם לברכה (סנהדרין קד ע"ב), יחסו לו השבח הזה, על שמהר במלאכת בנן הבית ולא נתעצל בה לאחר אותה, וכן דרשוהו (שיר השירים רבה א, ב) על משה עליו השלום, על שמהר במלאכת המשפן.

חלק שני: למהר
בעשיית המצוה
עד השלמתה

שלא יחמיץ - שלא יתעכב מלעשות. איש מנוחה - ימלוך מתוך מנוחה ושלוש. קטגורין - מפריעים. ואפילו בשבת - שריצה אסורה בה. כאלו עולמותא - כנערות צעירות אלו (הפועלות בוריות). חלף - תמורת.